

Marek Budajczak

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ORCID 0000-0001-9126-6207

„Mapa” nauk o pedagogice i edukacji – propozycja

Wprowadzenie

Życzliwemu zaproszeniu zawdzięczając śmiałość, autor zdecydował się na podjęcie próby publikacji niniejszego uporządkowania, dokonanego wcześniej zaledwie dla użytku własnego i zaprezentowanego jednorazowo (oraz pozapublikacyjnie) w ramach jednej z pedagogicznych konferencji.

Uzasadnieniem dla samego wysiłku porządkowania przedmiotowej materii była przede wszystkim wrodzona (może i autystyczna) skłonność autora do systematyzowania analiz wszystkich poznawanych obiektów, a choć pozbawiona pychy, to jednak w części tylko uwzględniająca to, jak wielu znamienitych Autorów przedmiotową kwestię rozstrzygało (Stefan Kunowski, 1981; Teresa Hejnicka-Bezwińska, 1989; Stanisław Kawula, 2000; Janusz Gnitecki, 2004; Bogusław Śliwerski, 2015). Wszelako to tylko kolejna z propozycji tegoż rodzaju.

Po wtóre, uzasadnieniem było tu także i to, iż autor życzy swoim propozycjom pedagogicznym (i tym poznawczym, i dydaktycznym) spełniania wszystkich warunków efektywnej komunikacji w zmodyfikowanym i uzupełnionym ujęciu Scotta M. Cutlipa i Allena H. Centera, jakimi są dla utylitarne, a zatem nieartystycznego komunikatu: krótkość, klarowność, poprawność językowa, dorzeczość (merytoryczność), wyczerpującość, wewnętrzna spójność i szacunek dla odbiorcy (Patrz np. <https://www.toppr.com/guides/business-communication-and-ethics/intro-to-business-communication/principles-business-communication/>).

Oczywistym jest, iż skutek w postaci proponowanej niżej mapy nauk o pedagogice i edukacji ufundowany został (ze stosownymi do osobistych standardów i własnego konceptu modyfikacjami) na wcześniejszych opracowaniach z kręgu nauk pedagogicznych i, szerzej, humanistycznych lub

i społecznych, jak również na niektórych źródłach naukowych, a w tej liczbie także na pragmatycznych systemach porządkowania księgozbiorów bibliotecznych, takich jak: Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna (UDC – używana w Polsce i większości krajów świata), Klasyfikacja Dziesiętna Dewey’a (DDC – będąca podstawą dla tej pierwszej, a zaproponowana przez Melvila Dewey’a, różnego – także rodzinnie – od sławnego pedagoga Johna Dewey’a), a wreszcie Klasyfikacja Biblioteki Kongresu USA (*Library of Congress Classification*), respektując także część określeń stosowanych w polskich uniwersytetach i szkołach wyższych przy określaniu elementów struktury jednostek pedagogicznych.

Tym niemniej, niezależnie od wszystkich wykorzystanych inspiracji, wszelkie braki przedkładanej dalej propozycji obciążają jedynie autora.

Uwaga: Selektywna legenda wraz z niezbędnymi uzasadnieniami do następującej dalej mapy nauk o pedagogice i edukacji zostanie przedstawiona poniżej niej samej.

Mapa

Mapa nauk o pedagogice i edukacji pierwszego rzędu

0. Metapedagogika

1. Nauki pedagogiczne
2. Nauki antropologiczne
3. Nauki „ogólne”

Mapa nauk o pedagogice i edukacji pierwszego i drugiego rzędu

0. Metapedagogika

- 0.1. Filozofia pedagogiki
- 0.2. Metodologia badań pedagogicznych
- 0.3. Pedagogiczna informacja naukowa
- 0.4. Historia pedagogiki (instytucji i myśli pedagogicznej) oraz biografistyka pedagogiczna
- 0.5. Geografia pedagogiczna (pedagogika porównawcza)
- 0.6. Socjologia pedagogiki

1. Nauki pedagogiczne (funkcja jako kryterium podziału) *wiekowe kryterium podziału

- 1.1. Teoria wychowania (aksjologia edukacji)
- 1.2. Dydaktyka
- 1.3. Pedagogika społeczna

2. Nauki antropologiczne współdziałające z pedagogiką

- 2.1. Biologia edukacji
- 2.2. Psychologia edukacji
- 2.3. Socjologia edukacji

3. Nauki „ogólne” współdziałające z pedagogiką

- 3.1. Historia edukacji
- 3.2. Geografia edukacji
- 3.3. Demografia edukacji (statystyki edukacyjne)

***Wiekowe kryterium podziału:**

Pedagogika prenatalna; Pedagogika małego dziecka; Pedagogika przedszkolna;

Pedagogika szkolna (tu Pedagogika wczesnoszkolna i Pedagogika młodzieży);

Pedagogika szkoły wyższej; Andragogika; Geragogika

Mapa nauk pedagogicznych drugiego i trzeciego rzędu

1.1. Teoria wychowania (aksjologia edukacji)

- 1.1.1. Teoria wychowania moralnego (etyka edukacyjna)
- 1.1.2. Pedagogika resocjalizacyjna i profilaktyka społeczna
- 1.1.3. Teoria wychowania estetycznego
- 1.1.4. Teoria wychowania obywatelskiego
- 1.1.5. Teoria wychowania fizycznego i sportu

1.2. Dydaktyka

- 1.2.1. Ogólna teoria nauczania (tu też: Pedagogika twórczości)
- 1.2.2. Dydaktyki szczegółowe (metodyki przedmiotowe i zawodowe)
- 1.2.3. Pedagogiki specjalne (wobec niedopełniania lub/i przekraczania danych norm)
- 1.2.4. Pedeutologia
- 1.2.5. Technologie kształcenia i kształcenia się.

1.3. Pedagogika społeczna

- 1.3.1. Pedagogika opiekuńcza
- 1.3.2. Pedagogika pracy
- 1.3.3. Pedagogika czasu wolnego
- 1.3.4. Pedagogika rodziny
- 1.3.5. Pedagogika mediów

1.3.6. Pedagogiki środowiskowe (grup i organizacji)

1.3.7. Pedagogika międzykulturowa.

1.3.8. Poradnictwo i pedagogika wyzwań życiowych

Mapa nauk antropologicznych drugiego i trzeciego rzędu współdziałających z pedagogiką

2.1. Biologia edukacji (antropologia fizyczna edukacji)

2.1.1. Biofizyka edukacji (tu m.in. neurodydaktyka czy neuroedukacja – Patrz np. <https://dana.org/article/neuroeducation-emerges-as-insights-into-brain-development-learning-abilities-grow/> lub Daniel Ansari, Donna Coch, 2006, s. 146-151).

2.1.2. Biochemia edukacji (tu np. farmakologia edukacyjna, dietetyka)

2.1.3. Biologia behawioralna (tu m.in. higiena, ergonomia, badania instynktów i nawyków)

2.2. Psychologia edukacji

2.2.1. Psychologia poznawania w edukacji (tu także: psychologia pamięci)

2.2.2. Psychologia emocji w edukacji

2.2.3. Psychologia motywacji i nastawień w edukacji

2.2.4. Psychologia procesów wolicjonalnych w edukacji

2.2.5. Psychologia osobowości wobec edukacji

2.3. Socjologia edukacji

2.3.1. Ekonomia i ekonomika edukacji

2.3.2. Politologia edukacji

2.3.3. Kulturologia edukacji (antropologia kulturowa edukacji)

Mapa subdyscyplin trzeciego i czwartego rzędu dla socjologii edukacji

2.3. Socjologia edukacji

2.3.1. Ekonomia edukacji

2.3.1.1. Ekonomia edukacji

2.3.1.2. Ekonomika edukacji

2.3.1.3. Prakseologia edukacji

2.3.2. Politologia edukacji

2.3.2.1. Badania nad polityką oświatową

2.3.2.2. Prawoznawstwo oświatowe

2.3.2.3. Teoria i praktyka administrowania/zarządzania oświatą

2.3.3. Kulturologia edukacji (antropologia kulturowa edukacji)

2.3.3.1. Semiotyka i językoznawstwo edukacyjne

2.3.3.2. Badania teorii, filozofii i ideologii edukacji

- 2.3.3.3. Teologie edukacji i religioznawstwo edukacyjne
- 2.3.3.4. Studia nad paranaukami edukacyjnymi
- 2.3.3.5. Badania artystycznych interpretacji i inspiracji w edukacji
- 2.3.3.6. Etnografia edukacji (badania edukacji ludowych)
- 2.3.3.7. Badania międzykulturowych relacji w edukacji
- 2.3.3.8. Analizy popkultury w edukacji

Legenda – szczegółowe uwagi i wyjaśnienia

Generalne zastrzeżenie, odnoszące się do proponowanych wyżej kategorii nazewniczych, dotyczy ich – w niektórych jednak tylko przypadkach – braku w aktualnym języku naukowym. Nie jest to skądinąd rozwiązanie niezwykle, ponieważ w różnych autorskich ujęciach pojawiają się różne, nowe miana dla tego samego zakresu przedmiotowego (np. dla badania kultury są to nazwy: kulturoznawstwo, nauki o kulturze, kulturologia, etnologia czy antropologia kulturowa). Główne uzasadnienie dla zastosowanych wyżej neologizmów stanowi tutaj „istota rzeczy”, tak, jak chciałby ją widzieć autor.

Pierwszy z proponowanych rzędów powyższej mapy odnosi się do głównych grup nauk (lub przynajmniej studiów badawczych) realizowanych wobec kwestii pedagogicznych i edukacyjnych. Koniunkcja w tym punkcie ma czynić zadość różnicy między pedagogiką jako dziedziną nauki i edukacją jako jej przedmiotem. Stąd też jako stosowne jawiło się umiejscowienie na samym początku metapedagogiki jako pola badań pedagogiki jako dyscypliny nauki.

Dodatkowo, szczególną, a co do kryterialności dość kłopotliwą grupę nauk, lokujących przedmiot swoich badań albo w wymiarze temporalnym, albo w przestrzeni fizycznej, lub/i w ujęciach matematycznych, nazwano tu naukami „ogólnymi”, aplikowalnymi do każdej z dyscyplin naukowych, które można by też nazwać „kontekstowymi”.

W drugim rzędzie nauk dla metapedagogiki umieszczona została w nawiasie nadmierna analogia dla geografii pedagogiki jaką jest pedagogika porównawcza, która w istocie łączy w sobie także zagadnienia geografii edukacji, wyróżnionej w grupie nauk „ogólnych”, współdziałających z pedagogiką (Patrz pkt. 3).

Nauki pedagogiczne z punktu 1., przy wartyim zauważenia braku miejsca dla – trudnej do określenia – tzw. „pedagogiki ogólnej” oraz przy pominięciu kwestii oboczności pedagogiki jako nauki deskryptywno-preskryptywnej, rozróżniono według kryterium podstawowej funkcji edukacji (przez część Autorów zwanego „celem edukacji” – Patrz np. Hejnicka-Bezwińska, 1989, s. 250.). Teoria wychowania zorientowana byłaby tu

na formowanie funkcjonowania w normatywnym kontekście społecznym, dydaktyka na kształcenie umysłu i sprawności (także fizycznych), wreszcie pedagogika społeczna na opiekę o charakterze zabezpieczania podstawowych potrzeb egzystencjalnych człowieka. Takie też kwalifikacje wydają się zabezpieczać spójność mapy w jej części pomiędzy rzędem drugim, a trzecim.

Kursywą, z uwagi na częstość występowania w praktyce akademickiej, względną klarowność kryterialną oraz bezkolizyjność względem innych jakości różnicujących, wyodrębniono, „poprzeczne” względem kryterium funkcji, kryterium „wiekowe” dla kategorii rzędu drugiego.

Inne, istotne skądinąd kryteria różnicowania jednostek ludzkich, takie jak płeć czy przynależność do danej kultury zostały w ogólnym kształcie „mapy” tu prezentowanej pominięte.

Warto też wspomnieć, iż obok stałego zróżnicowania osobniczego – każdy człowiek jest wszak unikalny – oczywistym jest zachodzenie u człowieka zmian dla danej jakości w czasie; zmian, które bywają też kwalifikowane, znów według obranych, arbitralnych kryteriów, jako progresywne bądź regresywne. Tym niemniej uznano tu, iż ciągle przywoływanie owych kwalifikacji byłoby niecelowe, choć szczególnie silnie zakorzenione w uzusie akademickim specyfikacje zostały w ramach mapy zachowane.

I tak, w grupie teorii wychowania, obok teorii wychowania moralnego i wychowania obywatelskiego, wyróżniono resocjalizację, mimo iż mogłaby ona stanowić część obu wcześniejszych zakresów badań zjawisk socjalizacji.

W jeszcze większym zakresie problem ten dotyczy kompleksu (dalej już nie różnicowanego) pedagogik specjalnych, które można by uznać za specyficzne zakresy tak dydaktyki ogólnej, jak i dydaktyk szczegółowych.

Podobnie, każdy z wyróżnionych tu zakresów pedagogiki społecznej może traktować zarówno o standardach, jak i funkcjonowaniu „poniżej” lub „powyżej” danej normy.

Szczególnie liczne przypadki przecinania się zakresów wyróżnionych kategorii dotyczą wyróżnionych według różnych kryteriów odmian pedagogiki społecznej. Tu także pojawia się relacja podporządkowania pedagogiki rodziny ogólniej rozumianym pedagogikom środowiskowym. I w tym punkcie stosowanie ścisłych zależności logicznych wydało się niekoniecznym.

Pomimo teoretycznej możliwości tego rodzaju, obok uzasadnionych związków edukacji jako praktyki społecznej z naukami antropologicznymi, nie skorzystano dla proponowanej „mapy” z możliwości odniesienia nauk antropologicznych do pedagogiki jako nauki, choć nie można wykluczyć, iż procesy zachodzące w ciałach, psychikach i relacjach społecznych

pedagogów-teoretyków i pedagogów-badaczy skutkują dla jakości ich naukowych wytworów i działalności.

W grupie subdyscyplin biologii edukacji wyróżniono możliwe kategorie, które licują z jednej strony z rodzajami badań, wskazanymi przykładowo w nawiasach, a z drugiej z tradycyjnymi określeniami stosowanymi w naukach biologicznych.

Najwięcej wątpliwości wobec proponowanej mapy dotyczyć będzie związków nauk psychologicznych z edukacją. Akademicki uzus nakazywałby uwzględnienie w tym miejscu takich nazw uprawianych przecież subdyscyplin, jak psychopedagogika, psychologia wychowawcza, psychologia rozwoju, a nawet psychologia społeczna czy psychologia kliniczna. Jednak, za wyłączeniem ogólniejszej psychologii (systemu) osobowości, która na „mapie” figuruje, właściwszym w kontekście edukacji wydało się wskazanie na badania konkretnych mechanizmów psychiki, skądinąd także realizowane akademicko jako psychologie: procesów poznawczych, emocji, motywacji, postaw czy woli (w świecie anglosaskim jako *psychology of volition* – (Patrz np. Chris Frith, 2013, str. 289-299).

Godzi się na koniec podkreślić, wcześniej nieznacznie tylko sugerowaną, zależność osób uprawiających nauki pedagogiczne i praktykujących edukację od kulturowego, narodowego łożyska, w którym one funkcjonują, szczególnie zaś od etnicznego języka w nim używanego.

Podsumowanie

W konsekwencji wszystkiego, co wyżej wskazano, całość niniejszej propozycji, ewidentnie domaga się dyskusji i optymalizacji.

Oczywistym w jej kontekście jest fakt, iż zależna jest ona od specyficznych przesądzeń językowych, bazując z jednej strony na bogatej tradycji metapedagogicznej, a z drugiej na swoistych założeniach semantycznych, które autorowi wydają się możliwymi do obrony, w przypadku gdyby miały być przedmiotem kwestionowania.

Propozycja ta może też być uznana za kolejną kulturową „grę językową”, w rozumieniu zaproponowanym przez Ludwiga Wittgensteina, realizując lokalne, a co najmniej idiosynkratyczne funkcje teoretyczne (patrz np. Marta Wołos, 2002).

Bibliografia:

Ansari D., Coch, D., Bridges over troubled waters: Education and cognitive neuroscience. *Trends in Cognitive Sciences*, 2006 no. 10(4), p. 146-151.

- Cutlip, S. M., Center, A. H., *Effective Public Relations: Pathways to Public Favor*, Prentice-Hall Inc., New York 1952.
- Frith C., The psychology of volition. *Experimental Brain Research*, 2013, no. 299(3), p. 289-299.
- Gnitecki J., *Pedagogika ogólna z metodologią*, Wydawnictwo Naukowe PTP, Poznań 2004.
- Hejnicka-Bezwińska T., *W poszukiwaniu tożsamości pedagogiki*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane WSP.
- Kawula S., Pedagogika a kompleks i system nauk o wychowaniu, *Ruch Pedagogiczny*, 2000, nr 3-4, s. 27-51.
- Kunowski, S., *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1981.
- Mehta A. (2009, 15 czerwiec). Neuroeducation Emerges as Insights into Brain Development Learning Abilities Grow. Pobrane z: <https://dana.org/article/neuroeducation-emerges-as-insights-into-brain-development-learning-abilities-grow/>.
- Principles of Business Communication. (brak daty). Pobrane z: <https://www.toppr.com/guides/business-communication-and-ethics/intro-to-business-communication/principles-business-communication/>.
- Śliwerski B., Nauki o wychowaniu a pedagogika. *Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne*, 2015 nr 1, s. 14-41.
- Wittgenstein L., *Dociekania filozoficzne*, PWN, Warszawa 1972.
- Wołos M., *Koncepcja „gry językowej” Wittgensteina w świetle badań współczesnego językoznawstwa*, Wydawnictwo Universitas, Kraków 2002.

A „map” of sciences dealing with pedagogy and education – a proposal

The article is an attempt to construct a relatively consistent „map” of the sciences of pedagogy and education, based on the suggestions of Authors who previously undertook a similar task and on the author’s own thoughts. Apart from the „map” itself, the text of the article also includes explanations concerning the detailed issues of the shape of the „map”.

Keywords: pedagogical sciences, sciences cooperating with pedagogy, education.

„Mapa” nauk o pedagogice i edukacji – propozycja

Artykuł stanowi próbę zbudowania względnie konsekwentnej „mapy” nauk o pedagogice i edukacji, w oparciu o sugestie Autorów wcześniej podejmujących podobne zadanie i o własne przemyślenia autora. Prócz samej „mapy” w tekście artykułu pomieszczono także wyjaśnienia dotyczące szczegółowych kwestii kształtu „mapy”.

Słowa kluczowe: nauki pedagogiczne, nauki współdziałające z pedagogiką, edukacja.